

УДК 378.14

І. Є. Семененко

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФАХОВА ПІДГОТОВКА» ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

© Семененко І. Є., 2015
<http://orcid.org/0000-0001-5987-5168>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.34202>

Статтю присвячено аналізу теоретичних підходів до визначення поняття «фахова підготовка». У статті уточнюється суть понять «професійна освіта» та «професійна підготовка», що обумовлюють розуміння концепту «фахова підготовка», узагальнюються наукові праці, у яких досліджується зазначений концепт згідно змісту авторських підходів та виокремлюються основні тези, що дозволять удосконалити підготовку фахівців із загалу іноземних студентів. Також, зосереджується увага на аспекті компонентності фахової підготовки відносно професійної.

Особлива увага приділяється визначенню професійних характеристик, необхідних для підготовки фахівця, зокрема особистісній мобільності, що сприяє зростанню його конкурентоспроможності на ринку праці.

Звертається увага на те, що організація підготовки фахівців для зарубіжних країн в українських ВНЗ має визначатись толерантною спрямованістю стосовно індивідуально-культурних особливостей контингенту студентів і, водночас, наполегливістю та послідовністю викладацького впливу з метою досягнення якості підготовки спеціаліста

Досліджено особливості фахової підготовки іноземних студентів вищих технічних закладів освіти.

Також висвітлено головну проблему ефективного входження іноземних студентів у навчальний процес, звернено увагу на використанні цілісної, системно організованої діяльності щодо створення сприятливих умов для успішного функціонування студента, яка ґрунтується на принципах особистісно-орієнтованого навчання і здійснюється у межах психолого-педагогічних технологій.

Ключові слова: іноземні студенти, фахова підготовка, особистісна мобільність, педагогічний супровід, адаптаційний синдром.

Семененко І. Є. Анализ теоретических подходов к определению понятия «профессиональная подготовка» иностранных студентов.

Статья посвящена анализу теоретических подходов к определению понятия «профессиональная подготовка». В статье уточняется суть понятий «профессиональное образование» и «профессиональная подготовка», обуславливающих понимание концепта «профессиональная подготовка», обобщаются научные работы, в которых исследуется указанный концепт

согласно содержания авторских подходов и выделяются основные положения, которые позволяют усовершенствовать подготовку иностранных специалистов. Также, акцентируется внимание на аспекте компонентности профессиональной подготовки.

Особое внимание уделяется определению профессиональных характеристик, необходимых для подготовки специалиста, в частности личностной мобильности, способствующей росту его конкурентоспособности на рынке труда.

Обращается внимание на то, что организация подготовки специалистов для зарубежных стран в украинских вузах должна определяться толерантной направленностью в отношении индивидуально-культурных особенностей контингента студентов и одновременно настойчивостью и последовательностью преподавательского воздействия с целью достижения качества подготовки специалиста.

Исследованы особенности профессиональной подготовки иностранных студентов высших технических учебных заведений.

Также рассматривается главная проблема эффективного вхождения иностранных студентов в учебный процесс, обращается внимание на использовании целостной, системно организованной деятельности по созданию благоприятных условий для успешного функционирования студента, которая основывается на принципах личностно-ориентированного обучения и осуществляется в рамках психолого-педагогических технологий.

Ключевые слова: иностранные студенты, профессиональная подготовка, личностная мобильность, педагогическое сопровождение, адаптационный синдром.

Semenenko I. E. Analysis of theoretical approaches to the definition of notion «professional training» of foreign students.

Theoretical approaches to the definition of notion «professional training» are analyzed in the article. The essence of notions «vocational education» and «professional training», which determine understanding of concept of «professional training» are clarified in the article; scientific works, that investigate the noted concept in accordance with the authors' approaches are summarized and the main thesis that allow to improve the training of specialists of foreign students are distinguished. The attention is also focused on the components of professional training in comparison with professional one.

Particular attention is paid to the definition of the professional characteristics needed for the training of the specialist, including the personal mobility that contributes to his competitiveness in the lab or market.

Attention is drawn to the fact that the organization of training of specialists for foreign countries in Ukrainian universities should be determined by tolerant direction towards individual cultural features of students and, at the same time, perseverance and consistency of teaching influence to achieve high quality of training of the specialist.

The peculiarities of the professional training of foreign students in higher technical educational establishments are studied.

The main problem of the effective entry of foreign students in the learning process is also highlighted, the attention is focused on the usage of an integrated, systematic organized activity for the creation of favorable conditions for successful functioning of the student, which is based on the principles of self-oriented learning and is carried out with in the psychological and pedagogical technologies.

Key words: *foreign students, professional training, personal mobility, pedagogical support, adaptive syndrome.*

Однією з основних проблем сучасної української вищої освіти є необхідність підвищення якості підготовки фахівців для зарубіжних країн з метою набуття конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

Необхідність підготовки фахівця високого рівня виявляється завданням будь-якого ВНЗ, що можливо лише за умови успішної інтеграції студента, незалежно від його національності, в нове навчальне середовище.

Мета статті: зробити аналіз теоретичних підходів до визначення поняття «фахова підготовка» іноземних студентів.

Дослідження проблеми фахової підготовки іноземних студентів насамперед передбачає уточнення суті понять «професійна освіта» та «професійна підготовка», що обумовлюють розуміння концепту «фахова підготовка».

У довідниках ці поняття ґрунтуються на загальному визначенні концепту «професія» (від лат. *profession* – офіційно визначена спеціальність, *profiteer* – оголошую своєю справою), що є складною дефініцією і розглядається як: термін, який використовується для визначення будь-якого заняття, що вимагає високого ступеня розвитку умінь та великої спеціалізованої підготовки для виконання певної соціальної ролі; вид трудової діяльності, що вимагає певних знань та умінь, які набуваються у результаті спеціальної освіти, підготовки та досвіду роботи; історично складені форми трудової діяльності, для виконання яких людина має володіти певними знаннями та вміннями, мати розвинені спеціальні здібності та професійно важливі якості [1, с. 138].

Аналіз останніх досліджень. Оскільки концепт «професійна підготовка» часто використовується у значенні «фахова підготовка», вважаємо за потрібне дослідити суть визначеного наукового поняття. Аналіз наукових праць, у яких досліджується концепт «фахова підготовка» дозволив узагальнити їх згідно

змісту авторських підходів. Так, низка досліджень виокремлює проблему методико-технологічних особливостей фахової підготовки: інноваційні методи навчання в технічному ВНЗ (Н. Наумкін, О. Грошева); проектно-модульне навчання та використання проблемно-модульних технологій у технічному ВНЗ (С. Дейнега, Г. Єрофеева, М. Зуєва, С. Осипова, О. Піралова, Л. Пономарьова); практико-орієнтоване навчання (І. Петрова); інтерактивні методи навчання (І. Гревцева).

Актуальною для наукових досліджень у галузі фахової підготовки є проблема формування у майбутніх спеціалістів певних професійно необхідних якостей: особистої мобільності (Т. Котмакова); конкурентноздатності (О. Романовська); професійної самосвідомості (Н. Шварп).

Активно досліджуються мотиваційно-цільові аспекти фахової підготовки: прийоми розвитку мотивації навчання студентів технічних навчальних закладів (А. Бобирєва, Л. Грень, С. Занюк); формування професійної спрямованості особистості (Л. Сподін) та професійної спрямованості науково-дослідної роботи студентів (С. Єфремов); проблеми професійної придатності та професійного самовиховання (О. Барно, С. Даньшева).

Багато наукових праць присвячено дослідженню якості фахової підготовки: підвищення якості підготовки інженерних кадрів (В. Далінгер, С. Дворецкий); інтелектуалізації професійної підготовки (Г. Єгорова); зростанню рівня професійної освіти (Т. Бірюкова).

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи наукові підходи до розуміння суті фахової підготовки, вважаємо доцільним зосередитись на аспекті її компонентності відносно професійної підготовки. Пояснюємо це тим, що професійна підготовка передбачає здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю. До неї належать загальні за переліком та обсягом навчального часу для всіх спеціальностей цієї професії дисципліни (наприклад, психологія, що в усіх технічних ВНЗ викладається за однаковим планом). Фахова підготовка передбачає набуття студентами теоретичних знань з основ наук відповідної спеціальності та спеціалізації, вироблення практичних умінь та навичок, які необхідні для здійснення професійної діяльності. Тобто це вузькоспеціальна підготовка для певного фаху, що здійснюється за різним змістом. Мовну підготовку іноземних студентів вважаємо фаховою

дисципліною, оскільки, навіть у межах однакового навчального навантаження, її зміст різниться відповідно змісту фаху.

Таким чином, визначаємо, що, хоча поняття «фахова підготовка» є достатньо широко дослідженим у наукових працях, особливість цього процесу стосовно іноземних студентів залишилась поза увагою науковців.

Цікавим для нашого дослідження вважаємо праці Т. Баклакової, Л. Грень, Л. Сподін, основні тези яких можна виокремити як такі, що дозволять удосконалити підготовку фахівців із загалу іноземних студентів: формування та розвиток рефлексивного мислення у процесі фахової підготовки, що дозволяє спрямовувати майбутніх спеціалістів на постійний аналіз та корекцію особистих досягнень стосовно вимог готовності до професійної діяльності;упровадження цілісної системи профорієнтаційної роботи з метою ефективного професійного відбору молоді для її орієнтації на певні галузі фахової діяльності; професійного зростання та професійної мобільності особистості, що здійснюється за рахунок формування та розвитку мотивації до оволодіння професією та адаптації до умов сучасного виробництва;упровадження інформаційних технологій, яке сприяє гнучкому засвоєнню навчальної інформації залежно від рівня особистої навчальної підготовки та дозволяє оптимізувати процес підготовки студентів до навчальних занять.

Отже, головним завданням фахової підготовки є підготовка активного, мобільного фахівця, що здатен навчатись упродовж усього життя та нести повну відповідальність за свою професійну діяльність.

У визначенні професійних характеристик, необхідних для підготовки такого фахівця, спираємось на досвід Т. Котмакової, яка загострює увагу на професійно необхідній якості фахівця – особистісній мобільності, що сприяє зростанню його конкурентоспроможності на ринку праці. На думку автора, особистісна мобільність є інтегративною якістю, яка виявляється у сформованій мотивації до навчання, здатності до творчої діяльності, ефективного спілкування, і дозволяє перебувати у процесі активного творчого саморозвитку. Ефективності формування особистої мобільності майбутніх фахівців сприяють певні педагогічні умови: побудова освітнього процесу з опорою на потребу особистості активного творчого саморозвитку; організація діалогічного спілкування викладача та студентів на засадах гуманізації їхньої взаємодії як суб'єктів

освітнього процесу; активний розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців шляхом упровадження в освітній процес активних методів навчання [2].

Організація підготовки фахівців для зарубіжних країн в українських ВНЗ має визначатись толерантною спрямованістю стосовно індивідуально-культурних особливостей контингенту студентів і, водночас, наполегливістю та послідовністю викладацького впливу з метою досягнення якості підготовки спеціаліста, оскільки ступінь досягнення позитивного результату свідчить про конкурентоспроможність та статус вищого навчального закладу у міжнародній спільноті.

Визначаємо, що адаптаційний синдром, урахування різного рівня підготовки, різних можливостей до сприйняття навчальної інформації нерідною мовою, недостатня вмотивованість щодо отримання певного фаху, потреба постійного педагогічного супроводу є особливостями фахової підготовки іноземних студентів вищих технічних закладів освіти. Така наша думка підтверджується твердженням А. Казанцевої про те, що комплексний системний підхід до підготовки фахівців для зарубіжних країн є запорукою подальшого успішного навчання студента [3].

Головною проблемою ефективного входження іноземних студентів у навчальний процес є протиріччя між рівнем їхньої готовності до сприйняття навчальної інформації та вимогами стандартів вітчизняної вищої школи. Такий підхід до цієї проблеми дозволяє визначити її міждисциплінарний характер, що виявляється у психолого-педагогічних аспектах взаємодії різних складових навчального процесу в цілому.

Необхідність соціалізації іноземних студентів у нерідній країні спрямовує викладачів до надання їм допомоги та підтримки. Цей процес включає широке коло адаптаційних заходів, перегляд уявлень про життя за кордоном і вироблення стратегії власної життєдіяльності в країні навчання. Тобто успішність навчання іноземних студентів досягається високим рівнем адаптованості до нових умов життя й навчання в нерідній країні.

Іноземні студенти, які навчаються в Україні, різняться, як за рівнем мовної підготовки, так і за умовами їхніх договірних обов'язків. Так, студенти з далекого зарубіжжя обов'язково мають закінчити підготовчий факультет перед вступом на перший курс вищого навчального закладу з метою оволодіння мовою країни навчання. Студенти з близького зарубіжжя (з Туркменістану, Азербайджану, Узбекистану) за умовами міжнародних угод між Україною та

їхньою рідною країною вступають одразу на перший курс, оскільки вони вивчають російську мову у шкільному курсі. Таким чином, ці студенти, на відміну від студентів далекого зарубіжжя не отримують додаткового часу для психолого-педагогічної адаптації. Всі вони по-різному пристосовуються до професійноорієнтованого середовища вищої школи України, до обсягів навчальної інформації. Труднощі адаптації пов'язані з реальними психофізіологічними можливостями іноземних студентів, специфікою навчання нерідною мовою, рівнем сформованості їхнього лінгвістичного апарату та вимогами державних освітніх стандартів за фахом.

Для вирішення проблеми досягнення адаптованості та комфортності навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах використовується цілісна, системно організована діяльність щодо створення сприятливих умов для успішного функціонування студента. Ця діяльність ґрунтується на принципах особистісно-орієнтованого навчання і здійснюється у межах психолого-педагогічних технологій, які спрямовані на попередження проблем на певному етапі розвитку особистості. Особистісно-орієнтований підхід визначається активізацією і розвитком особистісних функцій індивіда, поєднанням освітнього стандарту з особистісним досвідом студента. Особистісно-орієнтовані технології мають специфічні освітні можливості, забезпечують засвоєння ціннісного досвіду, суб'єктивну позицію студента в навчальному процесі, його особистісний розвиток.

Реалізації принципів особистісно-орієнтованого підходу забезпечується переорієнтацією взаємин педагога і іноземних студентів на суб'єкт-суб'єктні відносини, що, в свою чергу, виявляє творчу індивідуальність студентів і педагога. Таким чином, створюються умови для підвищення ефективності освітніх процесів у формуванні професійної компетенції іноземних студентів.

Визначаючи необхідною умовою підвищення ефективності фахової підготовки іноземців розробку адаптаційної програми, А.Казанцева підкреслює обов'язковість оптимального поєднання у її змісті суб'єктивних (рівень підготовки студента-іноземця, його інтелектуальний статус, вмотивованість) та об'єктивних (педагогічні умови організації навчального процесу у ВНЗ, форми та якість пропедевтичної підготовки іноземних студентів, розробленість системи адаптаційної підтримки студентів) факторів.

Адаптаційна програма підготовки іноземних студентів має бути створеною відповідно до певних засад та інтегрувати у собі принципи: наступності

освітнього процесу як діяльності, що враховує попередній досвід і набуті знання та вміння з профільюючих дисциплін; міжпредметної координації дисциплін загальноосвітнього та професійного циклу з урахуванням навчального досвіду кожного іноземного студента; диференціації навчання згідно урахування рівня іноземців у їхній підготовленості до сприйняття інформації; взаємодії викладачів спеціальних дисциплін та викладачів мовної підготовки, що дозволяє підготувати навчальний матеріал профільних дисциплін на основі динаміки лексико-граматичного досвіду іноземного студента, який він отримує у процесі мовної підготовки [3].

Педагогічна практика свідчить, що ефективності фахової підготовки сприяє емоційно-психологічне задоволення освітнім процесом, комфортність умов навчання, успішність засвоєння освітньої програми та усвідомлення правильності професійного вибору. Особливістю фахової підготовки іноземних студентів є те, що результативність цього процесу залежить від засвоєння мови країни навчання як засобу спілкування. Тому, як уважає Є. Леонтєва, саме на заняттях з мовної підготовки має закладатись професійно-ціннісне ставлення іноземних студентів до фахової підготовки як усвідомленого, вмотивованого, позитивно-дієвого ставлення суб'єкта до предмета освітньої діяльності, що виражається в розумінні важливості і значущості вивчення мови країни навчання для їхньої подальшої професійної підготовки [4].

Зважаючи на культуровідповідність категорії «цінність», спробуємо визначити основні із них, що є особливо значущими для іноземних студентів, а значить впливають на особистісну реалізацію (зокрема професійну): релігійні цінності – детерміновані системою родинного виховання, переважно є непорушними і вагомими чинниками поведінки іноземців; сімейні цінності, що виявляються у взаємовідповідальності кожного члена сім'ї за своїх рідних, особливо виразно представлені у студентів по чоловічій лінії за ієрархією старості; патріотичні цінності, які виявляють спрямованість професійної реалізації іноземців саме на їхній батьківщині.

Отже, в особистісній структурі іноземних студентів, на відміну від вітчизняної молоді, можна визначити перевагу цінностей нематеріального характеру, що дозволяє зробити висновок про реальність дії засобів педагогічного впливу, які ґрунтуються на основі моралі, етики, толерантності.

Оскільки, як зазначалось вище, однією з основних проблем у навчанні іноземців в українських вишах є саме проблема організації мовної підготовки (за фаховим спрямуванням), підготовка іноземних студентів в українських ВНЗ відбувається різним способом (студенти з далекого зарубіжжя на підготовчому факультеті вивчають мову країни навчання до досягнення рівня комунікативної компетентності, іноземці із країн СНД вступають одразу на перший курс обраного ними університету). Однак, як свідчить практика, володіння мовою студентами країн СНД здебільшого є недостатнім для їхньої інтеграції в інформаційне середовище профільного ВНЗ.

Поза увагою науковців залишились проблеми організації мовної підготовки у навчальних групах, які складаються з іноземних студентів різного рівня мовної підготовки, і етнічний склад яких є досить полікультурним. Так, в одній групі можуть навчатись студенти із Туркменістану, Конго, Китаю, Марокко тощо. Складність роботи викладача у такій групі виявляється у тому, що, крім різного рівня мовної підготовки (студенти з Туркменістану не вивчали мову на підготовчому факультеті, а тому є ризик, що їхнє володіння мовою виявиться недостатнім для навчання у групі інших студентів), студенти причетні до різних культур, а тому мають різні уявлення про нормативність поведінки у спільноті. Таким чином, перед викладачами постає проблема: знайти фактори, які б згуртували студентів у групі. На нашу думку, такими факторами є саме професійні цінності майбутніх фахівців.

Ефективне формування професійно-ціннісного ставлення іноземних студентів до освітньої діяльності у ВНЗ в ході вивчення ними мови країни навчання з точки зору Є. Леонтьєвої забезпечується дотриманням сукупності організаційно-педагогічних, професійно-особистісних та дієво-практичних педагогічних умов. При цьому організаційно-педагогічні умови розглядаються автором як такі, що спрямовані на виявлення рівня готовності іноземних студентів до освітньої діяльності та забезпечення ефективної організації освітнього процесу у ВНЗ, тобто диференціацію студентів за рівнем володіння мовою та їхньої готовності до освітньої діяльності у ВНЗ; розробку програм підготовки студентів-іноземців з урахуванням професійної спрямованості; забезпечення доступу іноземних студентів до освітніх ресурсів; організацію навчального процесу на принципах особистісно-орієнтованого підходу. Професійно-особистісні педагогічні умови є спрямованими на розвиток

особистості іноземних студентів, на формування у них професійно значущих якостей у процесі освітньої діяльності у ВНЗ. Їх функціональне призначення реалізується в адаптації іноземців до соціокультурного середовища ВНЗ; формуванні позитивної мотивації до освітньої діяльності; вибудовуванні ієрархії професійно-значущих цінностей і визначення перспектив професійної підготовки у ВНЗ; створенні позитивного емоційно-психологічного клімату на заняттях.

Отже, погоджуючись із думкою Є. Леонтьєвої, визначаємо, що найбільш складною проблемою професійної підготовки іноземних студентів у вищих технічних закладах освіти є їхнє професійне навчання нерідною мовою, яка має стати не лише засобом спілкування у полікультурній комунікації, але й інструментом професійно-пізнавальної діяльності. Такий підхід до значення мовної підготовки підвищує її роль у процесі ефективної професійної підготовки майбутнього фахівця в цілому.

Висновки. Узагальнення наукових підходів до визначення змісту поняття «фахова підготовка» дозволило визначити її розуміння як відповідність критеріям, що виявляються у рівні сформованості фахових та комунікативної компетенцій, рівні стабільності емоційно-вольової сфери особистості, адекватності самооцінки, рівні професійної рефлексії (корекції поведінки).

Література

1. Педагогический словарь : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [В. И. Загвязинский, А. Ф. Закирова, Т. А. Строкова и др.]; под ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. – М.: Изд-ий центр «Академия», 2008. – 352 с.

2. Котмакова Т. Б. Формирование личностной мобильности как профессионального качества будущих специалистов в процессе обучения в вузе: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Котмакова Татьяна Борисовна. – Хабаровск, 2011. – 198 с.

3. Казанцева А. А. Значение информационных технологий в процессе академической адаптации иностранных учащихся в высшей школе России // Известия Балтийской государственной академии. – 2011. № 2 (16). – С. 43 – 50.

4. Леонтьева Э. С. Формирование профессионально-ценностного отношения иностранных студентов к образовательной деятельности в ВУЗе в процессе изучения русского языка: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08/ Леонтьева Элина Сергеевна. – Курск: КГУ, 2012. – 191 с.